

KURIKULUMI GEOGRAFIJE ZA OBVEZNO OBRAZOVANJE U 11 EUROPSKIH DRŽAVA – KOMPARATIVNA ANALIZA

Zoran Curić, Ružica Vuk, Martina Jakovčić

**Prirodoslovno-matematički fakultet, Geografski odsjek,
Sveučilište u Zagrebu**

***Sažetak** – U radu se analiziraju i kompariraju kurikulumi za obvezno obrazovanje 11 europskih država: Švedske, Finske, Norveške, Engleske, Škotske, Irske, Nizozemske, Njemačke, Austrije, Slovenije i Mađarske. Analiza¹ odgovara na pitanja: trajanje obveznog obrazovanja, naziv nastavnog predmeta, opis ili određenje predmeta, organizacija predmeta, položaj u kurikularnom području, ciljevi predmeta, razredi i obrazovni ciklusi, obvezan ili neobvezan predmet, satnica (tjedno i godišnje), didaktičko-metodičke smjernice, uvjeti izvođenja nastave, evaluacija, trendovi i preporuke za Hrvatsku.*

***Ključne riječi:** kurikulum, struktura kurikuluma, geografija, kurikularno područje, satnica, metodičke smjernice, evaluacija*

Uvod

U posljednjem desetljeću brojni su relevantni europski i domaći dokumenti posvećeni pitanju kvalitete obrazovanja kao bitnog elementa sveukupnog društvenog razvoja (Baranović 2006a,b; Marušić 2006a, 181). Sve je prisutniji (deklarativan) pristup obrazovanju usmjeren na učenika, odnosno pristup učenju kompatibilan potrebama učenika. Unatoč tome, vrlo su rijetka istraživanja koja sustavno ispituju učeničku percepciju škole i školskog kurikuluma, što implicira i malobrojnost istraživanja koja ispituju učeničku percepciju geografije kao nastava-

1 Na analizi kurikuluma geografije radili su djelatnici Geografskog odsjeka: Neven Bočić, asistent-znanstveni novak, prof. dr. sc. Zoran Curić, prof. dr. sc. Borna Fürst Bjeliš, doc. dr. sc. Milan Ilić, Martina Jakovčić, asistent-znanstveni novak, Jelena Lončar, asistent-znanstveni novak, Aleksandar Lukić, asistent-znanstveni novak, doc. dr. sc. Danijel Orešić, Vedran Prelogović, asistent-znanstveni novak, Dubravka Spevec, asistent-znanstveni novak, mr. sc. Ružica Vuk i Ivan Zupanc, asistent-znanstveni novak.

vnog predmeta. Rezultati empirijskog dijela istraživanja, provedenog 2003. godine na reprezentativnom uzorku od 2674 učenika osmih razreda, u okviru projekta Evaluacija nastavnih programa i razvoj modela kurikuluma za obvezno obrazovanje u Hrvatskoj, među 13 predmeta visoko rangiraju geografiju prema zanimljivosti, razumljivosti, težini, korisnosti i važnosti za život (Marušić 2006b).²

O geografiji kao nastavnom predmetu u europskim državama, primjerice u Sloveniji, napisani su brojni radovi. U domaćim znanstvenim i stručnim časopisima geografija je slabije zastupljena. U radovima su najbrojnije teme koje analiziraju promjene nastavnog programa, oblike rada, nastavna sredstva i nastavne metode u nastavi geografije.³ Analizirani su i ljudski potencijali u nastavi geografije te stavovi nastavnika i profesora geografije o nastavnim programima, udžbenicima i evaluaciji.⁴

Budući da obvezno obrazovanje ne počinje, u analiziranim državama, u istoj kronološkoj dobi učenika, nije moguć jedinstveni pristup u komparativnoj analizi. Zbog toga se u pojedinim državama očekivana postignuća prikazuju na razini kronološke dobi, a u ostalim državama prema završenim razinama obrazovanja ili završenim razredima.

Analiza nacionalnih kurikuluma 11 europskih država pokazuje da je geografija po zastupljenosti u kurikulumima važan nastavni predmet u obrazovnim sustavima europskih država, kao i u Hrvatskoj. Status geografije kao nastavnog predmeta razlikuje se u kurikulumima pojedinih država prema položaju u kurikulumu, organizaciji (samostalnosti/integriranosti), trajanju obrazovanja, satnici, dok su manje razlike u nazivu predmeta, obveznosti, ciljevima i sadržajima obrazovanja. U većini analiziranih kurikuluma geografski sadržaji predaju se u nižoj osnovnoj školi u sklopu integriranog predmeta. Geografija je samostalan predmet u Sloveniji, Mađarskoj, Njemačkoj, Norveškoj, Nizozemskoj, Škotskoj i Engleskoj, a integriran je u višoj osnovnoj školi u Irskoj (s poviješću), Austriji (s gospodarstvom) i u Finskoj (s biologijom), što ukazuje na otvorenost geografskog kurikuluma. U Hrvatskoj je geografija samostalan nastavni predmet u osnovnoj školi (od 5. do 8. razreda) i u svim vrstama srednjih škola (gimnazije, ekonomske, srednje strukovne).

2 Prema zanimljivosti geografija je na 4. mjestu iza tjelesne i zdravstvene kulture, stranog jezika i biologije, prema razumljivosti je na 3. mjestu, iza tjelesne i zdravstvene kulture i vjeronauka, prema težini na 8. mjestu, iza matematike, kemije, hrvatskog jezika, fizike, stranog jezika, povijesti i biologije, prema korisnosti u sadašnjosti na 5. mjestu, iza stranog jezika, matematike, tjelesne i zdravstvene kulture i hrvatskog jezika, a prema korisnosti za budućnost na 4. mjestu, iza stranog jezika, matematike i hrvatskog jezika.

3 Brazda (1986), Brinovec (1990, 1991, 2004), Cigler (1993), Curić (2001a, b, 2003), Curić, Glasnović Horvat (2003), Kolenc-Kolnik (1995, 1996a, b, c, 1997, 2001a, b, 2002, 2004), Kunaver (1993, 1996, 2001, 2005), Matas (1990, 1991, 1995, 1996), Senegačnik (2005, 16-91) i drugi.

4 Curić, Vuk i Milić (2007). Stavovi nastavnika i profesora geografije o nastavnim programima, udžbenicima i o evaluaciji analizirani su u tri projekta za Otvoreno društvo Hrvatska. Rezultati analize nisu publicirani.

Za razumijevanje položaja i uloge geografije važno je napomenuti položaj u kurikularnom području. U osam država geografija je i u prirodoslovnom i u društvenom području, u Švedskoj i Njemačkoj je samo u društvenom području, a u Finskoj samo u prirodoslovnom.

Hrvatska je u procesu izrade nacionalnog kurikuluma za obvezno obrazovanje. U tom procesu jednako je važno poznavati europska iskustva u izradi kurikuluma i njegovu strukturu kao i tradiciju u Hrvatskoj. Ova komparativna analiza je doprinos poznavanju europskih iskustava.

Analiza kurikuluma geografije u 11 Europskih država

Analizirani kurikulumi grupirani su u tri skupine. U prvu pripadaju kurikulumi Norveške, Švedske i Finske, u drugu kurikulumi Engleske, Irske i Škotske, a u treću skupinu kurikulumi Austrije, Mađarske i Slovenije. Kurikulumi Njemačke i Nizozemske nisu svrstani u skupine zbog konceptijskih razlika.

Grupa A: Švedska, Finska, Norveška

Švedska⁵

Zajedno s predmetima *Povijest, Vjersko obrazovanje i Društvo (Građanski odgoj)*, *Geografija* je u Švedskoj dio predmetnog područja *Društveni predmeti (Social studies)*. Kurikulum geografije nalazi se u društvenom području. Nastava geografije obavezna je tijekom 9 godina obaveznog školovanja⁶. Poseban naglasak u nastavi geografije stavlja se na potrebu aktualizacije nastavnih sadržaja i primjenu raznovrsnih nastavnih metoda i oblika rada.

U kurikulumu su navedeni ciljevi predmeta i učenička postignuća na dvije razine: po završetku 5. i 9. godine školovanja.

Ciljevi i očekivana učenička postignuća nastave geografije u Švedskoj	
Ciljevi predmeta	<ul style="list-style-type: none"> • Razvijanje znanja, razumijevanja i pripremljenosti za različita pitanja koja se tiču odnosa čovjeka i njegovog okruženja. • Jačanje percepcije prostora i prostornih odnosa, stvaranje osnove za upoznavanje različitih mjesta i područja te njihovih lokacija. • Razvijanje sposobnost uočavanja veza i odnosa pojedinih segmenata čovjekova okruženja. • Razvoj razumijevanja okruženja u cjelini. • Razumijevanje važnosti održanja i ravnomjernog korištenja resursa te njihovih utjecaja na okoliš.

5 Curriculum For The Compulsory School, The Pre-School Class And The Leisure-Time Centre (Lpo 94), Ministry of Education and Science in Sweden and National Agency for Education, 2001. Compulsory school Syllabuses, National Agency for Education, 2001.

6 Obavezno obrazovanje obuhvaća 5 godina osnovne škole i 4 godine niže srednje škole.

<p>Ciljevi predmeta</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Usvajanje i prihvaćanje osjećaja odgovornosti za očuvanje zajedničkog okoliša u cilju osiguranja održivog razvoja. • Razvijanje sposobnosti korištenja različitih izvora informacija te usvajanja znanja putem opažanja, analiziranja, ispitivanja i istraživanja. • Kroz raspravu učenici uče argumentirati svoja stajališta, prihvaćati tuđa mišljenja i stavove.
<p>Učenička postignuća na kraju 5. godine školovanja</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Steći osnovna znanja iz geografije i znati objasniti utjecaj osnovnih ljudskih aktivnosti na čovjekov okoliš. • Steći znanje o geografskoj karti i globusu te vještinu korištenja geografske karte i globusa. • Znati odrediti položaj pojedinih lokacija na globusu ili karti. • Moći odrediti položaj pojedinih područja u odnosu na druga te procijeniti udaljenosti. • Poznavati glavne sile koje su formirale Zemljinu površinu te procese koji mijenjaju njezin izgled; na temelju toga, te vlastitih opažanja i iskustava znati navesti primjere tih promjena u neposrednoj okolici. • Poznavati osnovne značajke pojedinih krajeva Švedske, njihove razlike i posebnosti, te moći opisati kako su u različitim krajevima ljudi živjeli i radili nekad, a kako danas. • Znati pojmove vrijeme, klima i godišnja doba, razumijeti njihovu ulogu, moći objasniti njihove prostorne razlike, opažati i mjeriti klimatske elemente.
<p>Učenička postignuća na kraju 9. godine školovanja</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Poznavati kartu svijeta te važnije toponime, lokacije i veličinske odnose. • Znati locirati važnije toponime na globusu. • Samostalno zaključivati o prirodnim značajkama, kulturnom pejzažu i uvjetima života ljudi na temelju uspoređivanja i promatranja karata. • Razumijeti što su prirodni resursi te uočiti vezu između prirodnih resursa i ljudskih aktivnosti. • Znati objasniti utjecaj ljudskih aktivnosti na okoliš uz primjere te shvatiti važnost zaštite okoliša. • Razumijeti utjecaj pojedinih faktora na životne uvjete u različitim dijelovima svijeta. • Poznavati aktivnosti i način života ljudi u različitim dijelovima svijeta. • Znati i moći objasniti i ilustrirati kako su važni društveni procesi i pojedine aktivnosti (npr. industrijalizacija, urbanizacija, globalizacija, komunikacije, proizvodnja, trgovina i dr.) utjecali i kako utječu na krajolik, okoliš te životne uvjete ljudi. Moći raspravljati o problemima povezanim s time. • Znati i moći prikupljati geografske informacije, obavljati mjerenja i opažanja, izraditi karte i druge grafičke prikaze. • Na temelju prikupljenih geografskih informacija steći vještinu usporedbe, analize i predstavljanja značajki pojedinih područja u usmenom u pismenom obliku.

Propisani minimalni broj sati⁷ za predmetno područje *Društveni predmeti* je 885 sati čime je tom području namijenjeno 13,3 % od ukupnog broja sati

7 Švedska Vlada propisuje samo minimalan broj sati za svaki predmet tijekom devetogodišnjeg obrazovanja te obrazovne ciljeve koji se moraju postići do kraja 5. i do kraja 9. godine obrazovanja. Minimalna satnica znači najmanji broj sati koji će učenik provesti na nastavi i pod nadzorom nastavnika (nije uključen samostalni rad). Školski odbor određenu satnicu raspoređuje, prema vlastitom planu, u 9 godina obrazovanja uz obvezu postizanja propisanih ciljeva. Škola može, u utvrđenim granicama, pojedinim predmetima dati veću satnicu od minimalne čime se postiže profilacija ili specijalizacija.

tijekom 9-godišnjeg školovanja. Pored propisane minimalne satnice, još 600 sati namijenjeno je izbornoj nastavi. Te sate učenik, prema interesima, može rasporediti na jedan ili više predmeta. U Švedskoj jedan školski sat traje 60 minuta.

U Švedskoj su nastavnicima prepušteni načini organizacije nastave i izbor nastavnih metoda i ne specificiraju se u analiziranim dokumentima. Uspješnost se ocjenjuje na skali od tri stupnja: prolaz, prolaz s isticanjem i prolaz s posebnim isticanjem. Ocjena pokazuje u kojoj je razini učenik dosegao ciljeve utvrđene u nastavnom programu predmeta ili grupe predmeta.

*Finska*⁸

Tijekom školovanja u Finskoj geografski sadržaji od 1. do 4. razreda uče se u okviru integrirane grupe predmeta Priroda i okoliš. U 5. i 6. razredu sadržaji iz geografije uče se u okviru predmeta Biologija i geografija, a od 7. do 9. razreda geografija je samostalan nastavni predmet. Geografija se nalazi u okviru prirodoslovnog, a na višoj razini u okviru prirodoslovnog i društvenog kurikularnog područja te je most između prirodoslovnog i društveno-humanističkog načina mišljenja. Geografija je obvezan nastavni predmet, a izborni je predmet u obveznom školovanju za učenike izvan obvezne školske dobi. Obvezno školovanje traje 9 godina.

U kurikulumu Finske posebno se ističe važnost povezivanja i formiranja kroskurikularnih tema koje omogućavaju kompleksan pristup problemima i povezivanje teorije i prakse. U općem kurikulumu dane su teme, a na nastavnicima različitih predmeta je da te teme uklope u predmetne kurikulume. Kroskurikularne teme dane u općem kurikulumu su Razvoj pojedinca (Growth as a person), Kulturni identitet i internacionalizam (Cultural identity and internationalism), Medijske vještine i komunikacija (Media skills and communication), Aktivno građanstvo i poduzetništvo (Participatory citizenship and entrepreneurship), Odgovornost za okoliš, dobrobit i održiva budućnost (Responsibility for the environment, well-being, and sustainable future), Sigurnost i promet (Safety and traffic), Tehnologija i osobnost (Technology and the individual).

U kurikulumu se navode ciljevi predmeta i učenička postignuća u znanju i vještinama na kraju 4., 6. i 9. godine školovanja. Opći cilj predmeta je razvijanje geografskog poimanja svijeta, odgovornog odnosa prema prirodnim bogatstvima i okolišu, svijesti o različitosti prirodnih i kulturnih sredina u svijetu te stvaranje osnove za interkulturalnu toleranciju i internacionalizam.

Na temelju dostupnih podataka nije moguće utvrditi točan broj sati tjedno u svim etapama obrazovanja. U 5. i 6. godini obrazovanja predmet *Geografija i biologija* ima satnicu od 3 sata tjedno, a od 7. do 9. godine školovanja *Geografija* ima 7 sati tjedno.

8 National Core Curriculum for Basic Education 2004, Finish National Board of Education, Helsinki 2004.

Kao i ostalim državama ove skupine i u Finskoj poseban naglasak stavlja se na potrebu aktualizacije nastavnih sadržaja i primjenu raznovrsnih nastavnih metoda i oblika rada, na istraživačkom i problemski postavljenom pristupu u nastavi.

Pri izvođenju nastave geografije potiče se korištenje različitog slikovnog i kartografskog materijala, grafičkih prikaza koji pridonose vizualizaciji nastavnog sadržaja te različitih tekstualnih materijala. Preporučuje se korištenje suvremene računalne tehnologije te metoda multimedijalne prezentacije uz korištenje nastavnih pomagala poput LCD projektoru te korištenje Interneta. Također predviđeno je izvođenje terenske nastave. Odredbe o evaluaciji nisu posebno istaknute.

Norveška⁹

Geografski sadržaji se u Norveškoj obrađuju u okviru dva predmeta: *Geografija* i *Prirodna raznolikost*¹⁰. Od 1. do 4. razreda *Geografija* je integrirani predmet u sklopu *Društvenih predmeta*¹¹, dok je od 5. do 10. razreda samostalan nastavni predmet. Sadržaji predmeta *Geografija* nalaze se u društvenom kurikularnom području dok se sadržaji predmeta *Prirodna raznolikost* nalaze u prirodoslovnom kurikularnom području. Tijekom svih 10 godina školovanja¹² predmet je obavezan. Ciljevi predmeta i očekivana učenička postignuća navedeni su po obrazovnim ciklusima i za svaki razred. Cilj nastave geografije u Norveškoj je upoznavanje učenika s prirodno-geografskim i društveno-geografskim značajkama i specifičnostima Norveške te njenom kulturnom baštinom s ciljem razvijanja nacionalne svijesti, uz istovremeno poticanje učenika na upoznavanje drugih kultura i tradicija u svrhu razbijanja predrasuda i diskriminacije. Poseban naglasak stavljen je na razvijanje kreativnog i kritičkog mišljenja koji trebaju omogućiti učenicima preuzimanje aktivne uloge u društvu.

Na temelju analiziranih dokumenata nije moguće odrediti broj sati geografije. U dokumentu su dani samo ukupni sati kurikularnog područja *Društveni predmeti* (*Social studies*) i to prema rasporedu: 1. niža osnovna škola 190 sati; 2. viša osnovna škola 285 sati; 3. niža srednja škola 380 sati. Jedan školski sat traje 45 minuta.

Kao i u ostalim državama ove skupine, i u norveškom kurikulumu potiče se korištenje različitih nastavnih sredstava i metoda te informatizacija nastave. O

9 The curriculum for the 10-year compulsory school in Norway, The Royal Ministry of Education, Research and Church Affairs, 1999.

10 Predmet Prirodna raznolikost (Natural diversity) nalazi se u sklopu kurikularnog područja Znanost i okoliš (Science and environment).

11 Društveni predmeti (Social studies) se nakon 5 godina školovanja dijele na Geografiju, Povijest i Društvene znanosti (Social sciences).

12 Školovanje se u Norveškoj može podijeliti na tri razine: 1. niža osnovna škola (lower primary level*/primary stage) od 1. do 4. razreda; 2. viša osnovna škola (upper primary level*/intermediate stage) od 5. do 7. razreda; 3. niža srednja škola (lower secondary school*/secondary stage) od 8. do 10. razreda (Izvor: <http://www.norway.ph/education>).

evaluaciji je navedena preporuka: tijekom nastave potrebno je poticati učenike na samoevaluaciju, kontinuirano pratiti rad učenika bez iskazivanja ocjena te koristiti opisne ocjene.

Grupa B: Škotska, Irska, Engleska

*Škotska*¹³

Nastava geografije u Škotskoj organizirana je u okviru samostalnog nastavnog predmeta pod nazivom *Geografija*. *Geografija* se predaje u ciklusima obveznog i neobveznog obrazovanja: neobvezno obrazovanje od 3. do 5. godine starosti, osnovno obrazovanje od 5. do 12. godine, niže srednje obrazovanje od 12. do 16. godine, neobavezno više srednje obrazovanje od 16. do 18. godine. U osnovnom obrazovanju nastava geografije nalazi se u prirodoslovnom kurikularnom području, dok se u srednjem obrazovanju geografija nalazi u prirodoslovnom i društvenom kurikularnom području. Nastava geografije obvezna je u svim ciklusima obrazovanja. U kurikulumu se navode opći ciljevi predmeta: usvajanje znanja o društvenim i prirodnim čimbenicima koji su utječu na život ljudi, razvijanje razumijevanja i uvažavanje ostalih ljudi, naroda i kultura, razvijanje svijesti o važnosti donošenja kvalitetnih odluka o prostoru i okolišu, razumijevanje važnosti osobnih prava i odgovornosti, aktivnog građanstva i uvažavanje multikulturalnosti društva.

Didaktičko-metodičke smjernice i uvjeti izvođenja nastave nisu posebno istaknuti. Evaluacija je ključan dio procesa u kojem se uspješnost poučavanja i učenja prosuđuje u odnosu na ciljeve učenja. Evaluacija je u funkciji povezivanja dva ciklusa učenja. Uspješnom evaluacijom se smatra ona koja: koristi jasno razumljive kriterije za poučavanje i učenje otvorene kontroli; stvara i promiče diskusiju; omogućuje sudjelovanje svih odgovornih za proces donošenja odluka; čini temelj za izradu izvještaja kojim škola potvrđuje svoju vjerodostojnost u lokalnoj zajednici.

*Irska*¹⁴

Nastava geografije u Irskoj odvija se u okviru samostalnog nastavnog predmeta *Geografija* do 6. razreda, a od 6. do 9 razreda u integriranom predmetu *Povijest i Geografija*.¹⁵ Na prvoj razini *Geografija* je dio društvenog i prirodoslovnog predmeta.

13 The Structure and Balance of the Curriculum, 5–14 National Guidelines, Learning and Teaching Scotland, 2000.

14 www.inca.org.uk (International Review of Curriculum and Assessment Frameworks Internet Archives); ožujak 2005. www.education.ie (Department of Education and Science of Republic of Ireland); ožujak 2005. www.ncca.ie (Primary School Curriculum); ožujak 2005. Primary School Curriculum, The Stationery Office, Dublin, 1999.

15 Nastava u Irskoj je organizirana u dvije razine: 1. Primary school education (do 6. razreda, odnosno 11-12 godina starosti); 2. Post-primary education (Junior Cycle; 7., 8. i 9. razred).

slavnog kurikularnog područja¹⁶. Na drugoj razini geografija je u integriranom području *Društveno, političko i obrazovanje za okoliš (Social, political and environmental education)*. Nastava geografije obvezna je na svim razinama obrazovanja od 6. do 12. godine života (1.-6. razred) te na razinama “junior infants” (4-5 godina života), “senior infants” (5-6 godina života) ukoliko dijete krene u toj dobi u školu. Iako obvezno obrazovanje u Irskoj počinje sa navršenih 6 godina, velik dio djece kreće u školu s 4 ili 5 godina. Preporuka Irskog nacionalnog vijeća za kurikulum je da nastava geografije bude obvezna i na drugoj razini (post-primary education), no u nekim školama ona je još uvijek izborni predmet.

Uz ciljeve predmeta, u kurikulumu su navedena očekivana učenička postignuća po obrazovnim ciklusima. Opći cilj je usvajanje znanja o prirodno-geografskim i društveno-geografskim procesima i pojavama na lokalnoj, regionalnoj i međunarodnoj razini, spoznaja međuzavisnosti navedenih procesa, razvoj vještina i sposobnosti potrebnih u nastavi geografije i u svakodnevnom životu, razvoj svijesti o okolišu i potrebi njegove zaštite te razvoj sposobnosti za aktivno i odgovorno građanstvo. U nastavi geografije u Irskoj naglasak se stavlja na potrebu aktualizacije nastavnih sadržaja. Svaki nastavnik ima slobodu odabira novih aktualnosti. Nastavnike se potiče na primjenu raznovrsnih nastavnih metoda i oblika rada.

Osnovne nastavne cjeline na „junior/senior infants“ razini su okolina i okoliš te svijest o zaštiti i brizi za okoliš. Preporučuje se spiralni pristup, dakle iste teme obrađuju se i na višim godinama, uz produblјivanje i proširivanje. Aktivnosti se temelje na lokalnoj razini kako bi učenici sami mogli istraživati i upoznavati prostor.

Na prvoj razini obrazovanja školski sat traje 30 minuta. U kurikulumu geografije u Irskoj nema točno određenog broja sati nastave geografije tjedno, no preporuka Nacionalnog vijeća za kurikulum je da na razinama “junior infants” i “senior infants” minimalan tjedni broj sati bude 2 sata i 15 minuta, a od 1. do 6. razred 3 sata nastave geografije tjedno. Niti na drugoj razini satnica nije točno određena već je preporuka da nastava geografije čini 10% od ukupne propisane tjedne satnice. Ukupna propisana tjedna satnica iznosi 35 – 42 sata tjedno, a jedan školski sat traje od 35 do 45 minuta.

Sastavni dio kurikuluma su i didaktičko-metodičke smjernice i uvjeti izvođenja nastave koji su sadržajno slični navedenima u skandinavskim državama.

Na prvoj razini obrazovanja nastavnici redovito prate i vrednuju postignuća i napredak svakog učenika. Uz to na kraju svake godine polažu se standardizirani testovi. Na sljedećoj razini obrazovanja učenici mogu kao dio završnog ispita provesti terensko istraživanje te se na taj način oslobađaju dijela pismenog ispita. U tom slučaju pismeni ispit nosi 80% ocjene, a geografsko terensko istraživanje 20% ocjene. Preporuka Nacionalnog vijeća za kurikulum o ocjenjivanju je da u

¹⁶ Social, environmental and scientific education.

konačnu ocjenu ulaze: nastavnikovo opažanje i praćenje rada učenika, testovi i zadaci, radni projekti, te na kraju svake godine osnovnoškolskog obrazovanja standardizirani testovi.

Engleska¹⁷

U Engleskoj, nastava geografije organizirana je kao samostalan nastavni predmet pod nazivom *Geografija*. U sklopu školskog kurikulumuma postoje i predmeti *Obrazovanje za održivi razvoj* te *Građanska prava* čije se teme preporučuju i u sklopu geografije. Kurikulum geografije predstavlja poveznicu između prirodoslovnog i društvenog područja. Geografija je tijekom cijelog obrazovanja obvezan predmet, a predaje se u sklopu osnovnoškolskog obrazovanja (Key stages 1 i 2) te u sklopu srednjoškolskog obrazovanja (Key stage 3).¹⁸

U didaktičko-metodičkim smjernicama za izvođenje nastave, uz sugestije slične skandinavskim kurikulumima, posebno se ističe potreba za korelacijom stečenih znanja iz geografije s ostalim nastavnim predmetima kako bi se kod učenika razvilo cjelovito znanje i razumijevanje.

Ciljevi nastave geografije u Engleskoj	
Ciljevi predmeta	<ul style="list-style-type: none"> • Poticati interes učenika za proučavanje prostora (lokalnog, nacionalnog i prekomorskog), istraživanje odnosa ljudi i prostora, poučavanje učenika kako ljudske aktivnosti utječu na okoliš i okoliš na ljude. • Poticati učenike na proučavanje njihove okoline te različitosti društvenih i prirodnih uvjeta na Zemlji, poticati na istraživanje i učenje o prirodnim i društvenim karakteristikama svoje sredine. • Naučiti prihvaćati i uvažavati različitosti s obzirom na druga područja, narode i kulture. • Razviti i koristiti geografske istraživačke metode uključujući i terenski rad, koristiti geografske pojmove, geografske karte i fotografije. • Razviti svijest o brizi za kvalitetu okoliša i budućnost čovjekova životnog prostora na Zemlji te unaprijediti odgovornost učenika za brigu o Zemlji i ljudima koji žive na njoj.
Znanja, vještine i razumijevanja u engleskom kurikulumu	
Prikupljanje geografskih informacija	<ul style="list-style-type: none"> • Postavljanje geografskih pitanja (Gdje je što? Kako izgleda? Kako je postalo takvim? Kako i zašto se mijenja?). • Prikupljanje podataka. • Analiza i vrednovanje podataka te donošenje zaključaka. • Razumijevanje utjecaja ljudskih stavova i razmišljanja na politička, društvena i ekonomska događanja te formiranje vlastitih stavova. • Iznošenje stavova i rezultata istraživanja.

17 About the National Curriculum for England, 1999, Department for Education and Employment, London and Qualification and Curriculum Authority, London, <http://www.nc.uk.net>
www.standards.dfes.gov.uk
www.qca.org.uk/geography
www.woodlands-junior.kent.sch.uk/customs/questions/education.html

18 Primary school obuhvaća dvije razine (Key stage 1 i 2): 1. Infant school od 5. do 7. godine života, 2. Junior school od 7. do 11. godine života. Key stage 3 čini Secondary school a traje od 11. do 16. godine života.

Razvoj geografskih vještina	<ul style="list-style-type: none"> • Korištenje geografskog rječnika. • Izbor i korištenje primjerenih oblika terenskog rada. • Korištenje atlasa, globusa, karata i planova. • Izbor i korištenje sekundarnih izvora podataka. • Izrada karata i planova, usvajanje i sposobnost korištenja simbola i mjerila. • Iznošenje zaključaka u najprikladnijem obliku. • Razvoj vještina odlučivanja.
Znanje i razumijevanje prostora	<ul style="list-style-type: none"> • Upoznavanje sa značajnim lokacijama na nacionalnoj i svjetskoj razini, uz primjenu aktualizacije. • Opisivanje položaja određenog mjesta na nacionalnoj, međunarodnoj i svjetskoj razini. • Opisivanje i objašnjavanje karakteristika određenog prostora. • Istraživanje ideja globalnog društva te povezanosti između određenih prostora.
Znanje i razumijevanje procesa	<ul style="list-style-type: none"> • Razumijevanje uvjetovanosti prirodnih i društvenih značajki određenog prostora. • Određivanje, opisivanje i razumijevanje fizičkih i društvenih procesa i njihovog utjecaja na okoliš i prostor u cjelini.
Znanje i razumijevanje promjena u okolišu te održivog razvoja	<ul style="list-style-type: none"> • Opisivanje i objašnjavanje promjena u okolišu poput erozije i sl. te predlaganje načina sanacije problema. • Proučavanje ideje održivog razvoja te prepoznavanje važnosti takvog razvoja na ljude i prostor. • Razumijevanje naše uloge u održivom razvoju.

Iz analiziranih dokumenata nije moguće odrediti točan broj sati nastave geografije tjedno ili godišnje već je to stvar odluke nastavnika i škole, bitno je samo da se teme tj. jedinice predviđene kurikulumom obrade do kraja određene faze (*Key Stages 1-3*). Dakle, škole same biraju kako će organizirati svoj školski kurikulum.

Uvjeti izvođenja nastave nisu strogo propisani već se u obzir uzimaju uvjeti u kojima se održava nastava, namjena škole te dogovoreni broj sati geografije, a određuju se na razini škole i ovisе o dogovoru nastavnog osoblja.

Učenička postignuća na kraju pojedinog stupnja procjenjuju se na temelju osam razina postignuća (attainment level), prema zahtjevnosti. Iznad osme razine nalazi se izvanredno postignuće koje se iskazuje opisno.

Razina	Učenička postignuća u nastavi geografije
1	<ul style="list-style-type: none"> • Učenici demonstriraju svoje znanje, vještine i razumijevanje na lokalnoj razini. • Prepoznaju fizičke i društvene karakteristike lokalnih područja. • Iznose stavove temeljene na poznavanju neposredne okoline. • Koriste samo dobivene izvore podataka i vlastita promatranja pri donošenju stavova o okolini.

2	<ul style="list-style-type: none"> • Učenici demonstriraju svoje znanje, vještine i razumijevanje na lokalnoj razini. • Opisuju i uspoređuju fizičke i društvene karakteristike različitih područja. • Pokazuju svjesnost za postojanje i drugih prostora izvan lokalnih okvira. • Razumiju utjecaj ljudi na okoliš. • Počinju koristiti geografski rječnik.
3	<ul style="list-style-type: none"> • Učenici demonstriraju svoje znanje, vještine i razumijevanje na lokalnoj razini. • Prepoznaju fizičke i društvene karakteristike lokalnih područja te objašnjavaju razloge smještaja i položaja. • Svjesni su sličnosti i razlika među pojedinim prostorima. • Prepoznaju na koje načine društvo pokušava očuvati okoliš. • Prilikom izlaganja sve više koriste geografski rječnik.
4	<ul style="list-style-type: none"> • Učenici demonstriraju svoje znanje, vještine i razumijevanje na višoj razini. • Počinju prepoznavati geografske procese te postaju svjesni važnosti položaja pojedinih mjesta, a ne samo smještaja. • Razumiju utjecaj društvenih aktivnosti na okoliš. • Koriste geografske vještine prilikom istraživanja i proučavanja prostora. • Koriste primarne i sekundarne izvore podataka.
5	<ul style="list-style-type: none"> • Učenici demonstriraju svoje znanje, vještine i razumijevanje na višoj razini. • Prepoznaju te počinju objašnjavati geografske procese te opisuju na koji način ti procesi dovode do sličnosti ili razlika između pojedinih područja. • Objašnjavaju utjecaje ljudskih aktivnosti na okoliš. • Objašnjavaju vlastite stavove te samostalno postavljaju važna geografska pitanja. • Samostalno izabiru izvore podataka, predlažu rješenja te prikazuju rezultate svojih istraživanja slikovno i tekstualno.
6	<ul style="list-style-type: none"> • Učenici demonstriraju svoje znanje, vještine i razumijevanje na svim razinama od lokalne do globalne. • Objašnjavaju geografske procese te njihove međusobne veze koje uvjetuju izgled prostora. • Razumiju i uspoređuju različite pristupe upravljanju okolišem. • Prihvaćaju postojanje različitih vrijednosti i stavova. • Koriste različite vještine i izvore podataka. • Iznose rezultate te donose zaključke na temelju skupljenih podataka.
7	<ul style="list-style-type: none"> • Učenici demonstriraju svoje znanje, vještine i razumijevanje na svim razinama od lokalne do globalne. • Opisuju veze između procesa te prikazuju način na koji te veze utječu na prostor. • Razumiju da djelovanje ljudi u određenom prostoru utječe na druge prostore. • Shvaćaju da ljudske aktivnosti mogu imati neželjene posljedice na okoliš. • Samostalno pristupaju istraživanju problema na temelju vlastitih znanja i izvora podataka. • Kritički vrednuju izvore podataka te jasno predstavljaju rezultate istraživanja te počinju donositi neizravne zaključke.

8	<ul style="list-style-type: none"> • Učenici demonstriraju svoje znanje, vještine i razumijevanje na svim razinama od lokalne do globalne. • Nude objašnjenja veza pojedinih fizičkih i društvenih procesa. • Opisuju promjene u prostoru tijekom vremena te opisuju veze unutar prostora te s drugim prostorima. • Razumiju kompleksnost faktora koji pridonose kvaliteti života te postaju svjesni razlika između stupnja razvijenosti pojedinih prostora. • Shvaćaju nužnost održivog razvoja te su svjesni utjecaja čovjeka na okoliš i obrnuto. • Sposobni su navoditi primjere kojima argumentiraju svoje teze. • Pri analizi koriste se različitim vještinama, kritički pristupaju izvorima. • Jasno i razumljivo predstavljaju rezultate istraživanja te donose zaključke.
Izvanredno (Exceptional performance)	<ul style="list-style-type: none"> • Učenici demonstriraju svoje znanje, vještine i razumijevanje na svim razinama od lokalne do globalne. • Daju objašnjenja kompleksnih veza unutar i između pojedinih fizičkih i društvenih procesa. • Sposobni su na temelju geografskih pokazatelja predviđati promjene na pojedinim prostorima tijekom vremena. • Promatraju utjecaj čovjeka na okoliš na kompleksan način te nude potencijalne pristupe i rješenja. • Služe se geografskim teorijama te pravilno koriste različite geografske metode i vještine. • Samostalno provode geografska istraživanja. • Kritički vrednuje izvor podataka i postojeće argumente te donose čvrsto utemeljene zaključke. Procjenjuju svoj rad te predlažu poboljšanja u pristupu daljnjem istraživanju.

Grupa C: Austrija, Mađarska, Slovenija

Austrija¹⁹

Geografski sadržaji u Austriji obrađuju se u okviru samostalnog nastavnog predmeta pod nazivom *Geografija i gospodarstvo*. Predmet je dio prirodoslovnog i društvenog kurikularnog područja. *Geografija* je obvezan nastavni predmet koji se predaje od 1. do 4. razreda.

U izvođenju nastave polazište je princip od općeg prema posebnom pa se u 1. i 2. razredu stječu osnovna znanja koja se u 3. i 4. razredu razrađuju na primjerima iz Austrije, Europe i svijeta. Od 1. do 4. razreda Austrija se komparira s ostalim državama Europe i svijeta, a u 3. razredu je glavna tema. Tri glavne teme koje se razrađuju kroz četiri godine obrazovanja su: Austrija, odnos centar-periferija, tržište-gospodarski razvoj.

19 Lehrplan der Volksschule – Bundesministerium fuer Bildung, Wissenschaft und Kultur, Wien, 2001, <http://www.bmbwk.gv.at/>
 Lehrplan AHS – Bundesministerium fuer Bildung, Wissenschaft und Kultur, Wien, 2000, <http://www.bmbwk.gv.at>
 Hauptschulen HS Lehrplan – Bundesministerium fuer Bildung, Wissenschaft und Kultur, 2000, 2003, <http://www.bmbwk.gv.at/>

Ciljevi i očekivana učenička postignuća nastave geografije u Austriji	
Ciljevi predmeta	<ul style="list-style-type: none"> • Usvajanje temeljnih pojmova nastanka prirodno-geografske i društveno-geografske osnove i njihove međuzavisnosti. • Objašnjenje klimatskih promjena i utjecaja na okoliš. • Usvajanje stava o nužnosti odgovornog odnosa čovjeka prema okolišu. • Razvijanje sposobnosti uporabe geografskih karata i orijentacije u prostoru. • Razvijanje govornih i pismenih vještina kroz seminarske radove, prezentacije, diskusije i rad u grupama. • Savladavanje korištenja jednostavnih metoda geografskog istraživanja: kartiranje, statističke i grafičke metode, korištenje različitih izvora literature i statistike. • Primjena stečenog znanja u ostalim školskim predmetima i svakodnevnom životu. • Spoznaja društvenih, gospodarskih, političkih, kulturoloških različitosti u Europi i svijetu (tolerancija prema drugim religijama, narodima, rasama) te spoznaja uloge Austrije u Europi i svijetu. • Spoznaja uloge multinacionalnih kompanija u oblikovanju svjetskog gospodarstva. • Spoznaja važnosti utjecaja tehnološkog razvoja na gospodarstvo i okoliš.

Kao i u ostalim državama, potiče se primjena raznovrsnih nastavnih metoda i oblika rada te različitih nastavnih sredstava i pomagala (geografske karte, aerofoto snimke, satelitske snimke, grafički prikazi, tekstualni materijal, prozirnice, dijapozitivi, video filmovi, TV emisije, audio zapisi, radijske emisije i sl.). Koristi se suvremena računalna tehnologija te metode multimedijalne prezentacije uz korištenje Interneta. Ističe se potreba poticanja učenika na različite oblike rada poput samostalnog rada i istraživanja, rada u parovima, rada u skupinama, diskusije, pripremu samostalnih prezentacija, terenskog rada, projektne nastave, učenja kroz nastavu itd. Suvremena pomagala i sredstva približavaju učenicima udaljenije dijelove svijeta te objašnjavaju procese i pojave.

U kurikulumu se navode samo opće upute za ocjenjivanje učenika u svim predmetima.

Mađarska²⁰

Geografski sadržaji se u Mađarskoj obrađuju u obveznim nastavnim predmetima *Priroda* u 5. i 6. razredu te *Naša Zemlja i okoliš* u 7. i 8. razredu obveznog osmogodišnjeg obrazovanja. Nastavni predmet *Naša Zemlja i okoliš* dio je prirodoslovnog i društvenog kurikularnog područja. U kurikulumu geografije ciljevi su razvrstani u tri osnovne kategorije s obzirom na željena postignuća: znanje, vještine i minimalne kompetencije.

²⁰ Framework Curricula for Primary Education, on behalf of Ministry of Education Dinasztia Publishing Company, Budapest, 2000

Ciljevi i očekivana učenička postignuća nastave geografije u Mađarskoj	
Ciljevi predmeta	<ul style="list-style-type: none"> • Shvaćanje geografske stvarnosti. • Razvoj vještina koje će učenicima omogućiti aktivno sudjelovanje u rješavanju problema u njihovoj općini, regiji, zemlji i svijetu. • Razumijevanje lokalnih, regionalnih i globalnih problema. • Razvoj nacionalnog i europskog identiteta kod učenika, te razvoj domoljubnih osjećaja, uz uvažavanje drugih naroda i kultura. • Razvoj svijesti o uzročno-posljedičnim vezama između razvoja i društva, koje se mijenjaju u prostoru i vremenu. • Shvaćanje potrebe za udruživanjem i suradnjom u cilju rješavanja razvojnih problema.

Broj sati nastave geografije u 7. razredu iznosi 56 sati, a u 8. razredu 55 sati. Tijekom obveznog obrazovanja ukupno 111 sati geografije.

Didaktičko-metodičke smjernice i uvjeti izvođenja nastave slični su austrijskom kurikulumu. Evaluacija obuhvaća provjeravanje i ocjenjivanje znanja i primjenu znanja u školi i svakidašnjem životu. Oblici provjeravanja i ocjenjivanja su usmeno i pismeno provjeravanje (znanje, razumijevanje, primjena, analiza, sinteza, vrednovanje).

Slovenija²¹

Geografski sadržaji se u Sloveniji predaju u okviru samostalnog predmeta *Geografija*, koji se nalazi u prirodoslovnom i društvenom kurikulumnom području. Obavezno školovanje u Sloveniji traje 9 godina pri čemu je nastava geografije obvezna od 6. do 9. razreda.

U Sloveniji je geografija određena kao predmet koji pomaže učeniku usvojiti znanja, sposobnosti, vještine i odgojne vrijednosti s kojima se lako snalazi u životu, razumije uže i šire životno okruženje, pravilno vrednuje okoliš. Naglašava se da je geografsko znanje sastavni dio temeljnog obrazovanja jer sadrži spoznaje o domovini i svijetu te očuvanju okoliša i svrhovitoga gospodarenja njime. Nastava geografije daje temelje za razumijevanje odnosa između čovjeka i prirode, posebno za razumijevanje okoliša. Uloga školske geografije je razvijanje interesa za događanja u vlastitom i tuđem prostoru te poticanje odgovornog odlučivanja o važnim problemima, kao što je zaštita zdravog okoliša.

Kurikulum preporučuje različite metode i oblike rada, nastavna sredstva, problemski pristup i korelaciju, kroskurikularne teme i interdisciplinarnost. Izbor i kombinacija nastavnih metoda i oblika rada prepušten je nastavnicima pri čemu se vodi računa o interesima i sposobnosti učenika.

²¹ Veljavni učni načrti, http://www.mszs.si/slo/solstvo/os/ucni_nacrti/os/9letna/ucni_nacrti/skupni_predmeti.asp, veljača 2005.

Ciljevi i očekivana učenička postignuća nastave geografije u Sloveniji	
Ciljevi predmeta	<ul style="list-style-type: none"> • Usvajanje osnovnog znanja o prirodno-geografskim i društveno-geografskim procesima i pojavama na lokalnoj, regionalnoj i svjetskoj razini te njihovoj međuzavisnosti. • Spoznaja vrijednosti i jedinstvenosti slovenske pokrajine, razvijanje ljubavi i poštovanja prema slovenskoj prirodnoj i kulturnoj baštini te pripadnost slovenskoj državi (domoljublje). • Razvijanje sposobnosti iznošenja geografskih znanja u verbalnom, kvantitativnom i grafičkom obliku uz pomoć suvremenih nastavnih sredstava i pomagala. • Spoznaja važnosti odgovarajuće uporabe prirodnih dobara i s tim povezane zaštite prirodnog okoliša za buduće generacije. • Spoznaja uloge manjina kao mosta među narodima na primjeru Slovenije i susjednih država gdje živi slovenski narod. • Spoznaja bogatstva različitosti ljudi na Zemlji i odgoj za poštivanje te različitosti (tolerancija prema drugačijima po vjeri, rasi, jeziku i običajima). • Razvijanje sposobnosti za samostalno obrazovanje pomoću različitih izvora znanja: udžbenika, vježbenica, literature, atlasa, leksikona, rječnika, enciklopedija, interneta i drugih računalnih programa.
Učenička postignuća na kraju 6. razreda	<ul style="list-style-type: none"> • Upoznavanje kontinenata i mora te njihove rasprostranjenosti. • Upoznavanje osnovnih zakonitosti položaja i gibanja Zemlje u svemiru. • Razumijevanje posljedica rotacije i revolucije za život ljudi. • Usvajanje znanja o toplinskim i visinskim pojasevima te utjecaju na život ljudi. • Savladavanje vještina korištenja karata i orijentacije. • Razlikovanje osnovnih reljefnih oblika te utjecaja na život ljudi. • Spoznaja o utjecaju čovjeka na okoliš.
Učenička postignuća na kraju 7. razreda	<ul style="list-style-type: none"> • Upoznavanje osnovnih prirodno-geografskih i društveno-gospodarskih značajki Europe i Azije.
Učenička postignuća na kraju 8. razreda	<ul style="list-style-type: none"> • Upoznavanje osnovnih geografskih obilježja Amerika, Afrike, Australije i polarnih područja. • Razvoj svijesti o brojnim problemima kao što su problem opskrbe hranom, vodom, energijom, politički sukobi i sl. • Razvoj svijesti i poštovanja prema bogatstvu i različitosti prirodnih i kulturnih sredina širom svijeta te stvaranje osnova za interkulturalnu toleranciju i internacionalizam. • Razvoj svijesti o potrebi vrednovanja i očuvanja vlastite kulture.
Učenička postignuća na kraju 9. razreda	<ul style="list-style-type: none"> • Upoznavanje geografskih obilježja Slovenije. • Razvoj svijesti o potrebi zaštite okoliša te upoznavanje s negativnim posljedicama ljudskih djelatnosti. • Razvoj svijesti o postojanju nacionalnih manjina u Sloveniji te slovenske manjine u susjednim državama te razvoj svijesti o ravnopravnosti i poštivanju svih naroda i kultura.

Satnica geografije točno je određena po pojedinim razredima. Tako se u 6. razredu geografija tjedno uči 1 školski sat, u 7. razredu 2 sata, u 8. razredu 1,5 sat, a u 9. razredu 2 sata tjedno. Ukupno tijekom obveznog obrazovanja 221 sat geografije.

U nastavi geografije u Sloveniji predviđena je najmanje jedna cjelodnevna ekskurzija te barem dvije terenske vježbe. Na terenskoj nastavi planiraju se različite vježbe kao što su orijentacija, kartiranje, te razvoj sposobnosti opažanja, analiziranja, sintetiziranja.

Evaluacija obuhvaća provjeravanje i ocjenjivanje znanja i primjenu znanja u školi i svakidašnjem životu. Učeničko znanje je pokazatelj uspješnosti nastavnika. Oblici provjeravanja i ocjenjivanja su usmeno i pismeno provjeravanje (znanje, razumijevanje, primjena, analiza, sinteza, vrednovanje).

D: Nizozemska²²

Geografski sadržaji se u Nizozemskoj predaju u okviru samostalnog i obveznog nastavnog predmeta *Geografija*. Nastava je u Nizozemskoj organizirana u sklopu četiri ciklusa. Pri tome su prvi i četvrti ciklus neobvezni, a drugi i treći ciklus obvezni.²³

Glavna značajka nastave u Nizozemskoj je velika autonomija škola. Svaka škola izrađuje opći plan iz kojeg se svake godine razvijaju operativni planovi s kurikulumima za svaki predmet. Operativni plan odobrava nadležni Inspektorat. Školama u razvoju kurikuluma pomaže i usmjerava ih vladin *Nacionalni institut za razvoj kurikuluma* kroz tzv. *Terenske savjetodavne grupe*.

Glavni zadatak nastave geografije je upoznati učenike s prostornom organizacijom različitih prostornih jedinica te ukazati na posljedice ljudskih aktivnosti za okoliš. Učenike ovisno o njihovoj dobi i stupnju obrazovanja treba poticati na promatranje i opisivanje, prepoznavanje, objašnjavanje, prosuđivanje te upotrebu stečenih znanja.

Opći ciljevi nastave geografije podijeljeni su na domenu geografske perspektive, domenu prostorne organizacije te domenu topografije i karata.

Ciljevi i očekivana učenička postignuća nastave geografije u Nizozemskoj	
Domena geografske perspektive	<ul style="list-style-type: none">• Upoznavanje sa socijalnim fenomenima i njihovim utjecajima na fizički okoliš.• Prepoznavanje prostornih posljedica tih fenomena na kartama i oblik njihove distribucije.

22 Attainment Targets for Compulsory Education, http://www.minocw.nl/english/education/doc/Kerndoelen_basisonderwijs_Engels.doc veljača, 2005.

23 Ciklusi su: 1. prvi ciklus: neobvezno obrazovanje od 4. do 5. godine starosti; 2. drugi ciklus: obvezno osnovno obrazovanje od 5. do 12. godine starosti; 3. treći ciklus: obvezno (niže) srednje obrazovanje od 12. do 16. godine starosti; 4. četvrti ciklus: neobvezno (više) srednje obrazovanje od 17. do 18. godine starosti učenika

Domena prostorne organizacije	<ul style="list-style-type: none"> • Prepoznavanje osnovnih elemenata organizacije i njihov fizički okoliš. • Poznavanje potencijalnih mogućnosti naseljavanja u poplavnim područjima. • Opisivanje prostornog rasporeda osnovnih vrsta tala u Nizozemskoj. • Poznavanje razvoja rudarstva, agrokulture, industrije i uslužnih djelatnosti u Nizozemskoj i važnijim državama Europe. • Razumijevanje razvoja Nizozemske u širem kontekstu (migracije, EU, Istočna Europa). • Opisivanje i usporedba svakodnevnog života u Nizozemskoj i drugim dijelovima svijeta. • Opisivanje raspodjele osnovnih klimatskih zona na Zemlji i njihov utjecaj na život ljudi, elemente krajolika u planinskim područjima te utjecaj reljefa na život ljudi, biljaka i životinja.
Domena topografije i karata	<ul style="list-style-type: none"> • Raspoznavanje različitih elemenata krajolika na kartama Nizozemske, Europe i svijeta ovisno o mjerilu karte.

U ciklusu obveznog osnovnog obrazovanja škole same određuju satnicu pojedinih predmeta kroz izradu godišnjeg plana. U obveznom nižem srednjem obrazovanju nastava geografije je zastupljena sa 140 sati godišnje.

Uvjeti izvođenja nastave također nisu propisani već se školama ostavlja sloboda izbora. No preporuča se uporaba suvremene tehnologije.

E: Njemačka²⁴

U Njemačkoj se geografski sadržaji predaju u predmetu pod nazivom *Geografija*. U prvom ciklusu obrazovanja (6-10/12. godina života) geografski sadržaj predaje se u sklopu interdisciplinarnog predmeta *Sachunterricht (Predmetna nastava)*, a u ostalim ciklusima *Geografija* je samostalan predmet koji se predaje u okviru tri ciklusa obveznog obrazovanja. Prvi ciklus (osnovna škola – *Grundschule*) jedinstven je tip škole za sve savezne zemlje u Njemačkoj; pohađa se od 6. do 10. (12.) godine života (do 10. godine u 16 saveznih zemalja, do 12. godine u preostale četiri savezne zemlje), ustrojena je uobičajeno od 4 (eventualno 6) razreda. U okviru tog prvog ciklusa geografski se sadržaj predaje u sklopu interdisciplinarnog predmeta *Sachunterricht (Predmetna nastava)* koji predstavlja uvod u buduću predmetnu nastavu. Drugi ciklus ili niži srednjoškolski ciklus (završetak ovog ciklusa naziva se *Mittlerer Schulabschluss*) obuhvaća više tipova škola (obično izbor roditelja prema uspjehu učenika u prvom ciklusu): *Hauptschule*, *Realschule*, *Gesamtschule* i *Gymnasium*, pohađa se od 10. (12.) do 15./16. godine života, ustrojena u 6 (eventualno 5) razreda. U sklopu tog dru-

24 <http://www.inca.org.uk/comparative.asp> (komparacija školskog sustava i kurikuluma u izabranim europskim zemljama)
<http://www.bildungsstandards-bw.de/> (gimnazijski obrazovni standardi – primjer Baden-Württemberg)
<http://www.gdg-stuttgart.de/schulprogramm/schulpro.htm> (primjer školskog programa škole drugog ciklusa u Stuttgartu)

gog ciklusa *Geografija* se uči kao zaseban nastavni predmet. Treći ciklus ili viši srednjoškolski ciklus pohađa se od 15/16. do 18/19. godina, a može biti viši gimnazijski (*Gymnasiale Oberstufe*) koji se pohađa od 16.-19. godina života ili stručnoškolski (*Berufsschule i Fachoberschule*). I u okviru trećeg ciklusa obrazovanja u Njemačkoj, *Geografija* se uči kao zaseban nastavni predmet. *Geografija* je obvezan nastavni predmet u drugom ciklusu (od 5. do 10. godine školovanja), dok je u trećem ciklusu (11. do 13. godina školovanja) obvezno jedan od izbora u skupini društvenih predmeta. Sadržaji geografije nalaze se u sklopu društvenog kurikularnog područja.

U Njemačkoj su kurikulumom dane samo osnovne smjernice te se propisuje oko 70% sadržaja, a škole određuju preostalih 30%. Školski aktivni određuju plan i program po razredima. Provedbu nastavnici prilagođavaju učenicima, njihovoj dobi i interesima. Na višim razinama sve je veći naglasak na samostalnom radu učenika. U primjerima se uvažavaju principi od bližeg prema daljem, od poznatog i lokalnog prema manje poznatom i regionalnom te svjetskom.

Ciljevi i očekivana učenička postignuća nastave geografije u Njemačkoj	
Ciljevi predmeta završetkom 2. i 3. ciklusa	<ul style="list-style-type: none"> • Poznavanje prirodnih i društvenih datosti u različitim regijama svijeta, razumijevanje karakterističnih životnih prostora. • Poznavanje i razumijevanje temeljnih prirodnogeografskih i geoloških procesa na Zemlji i kozmoloških pojava. • Razvijanje sposobnosti prostorne orijentacije i poznavanje zemljovida. • Usvajanje temeljnih znanja o društveno-gospodarskim sustavima kao što su poljoprivreda, industrija, trgovina i usluge, energetika, komunikacije, turizam, vodoprivreda i promet. Poznavanje temeljnih gospodarskih struktura i procesa i njihovih odraza u prostoru uz poseban osvrt na interesne konflikte i neravnomjeran regionalni razvoj. • Razumijevanje suvremenih pojava i procesa u svijetu kao što su demografska dinamika, etnički sukobi, globalizacija, globalni dispariteti, migracije, ekološki problemi, upravljanje resursima i dr. • Poznavanje i razumijevanje različitih prostornih stvarnosti, odnosno evaluacija prostora s različitih aspekata, razumijevanje prostornih problema. • Poticanje razvoja demokratskih i tolerantnih stavova te odgovornog odlučivanja o važnim problemima. • U smislu multikulturalnog odgoja razumijevanje ravnopravnosti naroda i njihovih kultura, razumijevanje bogatstva u društvenim različitostima. • Razumijevanje ograničenih mogućnosti prirodnih resursa, razvijanje odgovornosti za budućnost čovječanstva i za mogućnosti ravnopravnog i održivog razvoja za sve ljude na Zemlji. • Poznavanje instrumentarija prostornog planiranja i prostorno planerskih mogućnosti. • Geografija treba pomoći učenicima u odgovornom osobnom, poslovnom i javnom djelovanju. • Razvijanje premeštenog (vernetzendem) mišljenja okrenutog rješavanju problema, praktičnosti, metodološke i medijske kompetentnosti.

U Njemačkoj u prvom ciklusu nije jedinstveno definirana satnica pojedinih predmeta, no predmeti moraju ostvariti svoje ciljeve. Sat traje 45 min. Ukupna satnica iznosi 19 do 28 sati tjedno, u sklopu kojih su u pravilu predmeti njemački, matematika, predmetna nastava (*Sachunterricht*), likovni, glazbeni, sport i vjerski odgoj.

Drugi ciklus (5. – 10. razred) karakterizira variranje ovisno o tipu škole i školskom provedbenom programu, no predmet mora ostvariti svoje ciljeve. Naime kurikulum se donosi na razini savezne zemlje, u njemu je među obveznim predmetima i geografija i to u svim tipovima škola (Hauptschule, Realschule, Gesamtschule i Gymnasium). Kurikulum međutim ne propisuje satnicu geografije već potrebne sadržaje koji se moraju obraditi. Uobičajeno je po saveznom zemljama određen minimum za društvenu skupinu predmeta u cjelini; minimalno 2-3 sata tjedno. Školama je prepušteno da prema tipu škole, kao i vlastitim uvjetima, potrebama i izboru sastave provedbeni plan i program. U tom smislu škole određuju kako će provesti nastavu primjerice društvene skupine predmeta, odnosno satnice pojedinih (inače propisano obveznih) predmeta. U većini slučajeva to je najmanje jedan sat geografije po razredu tjedno kroz ukupno šest razreda, odnosno 8 do 9 sati kroz šest razreda.²⁵

Uvjete izvođenja nastave određuju savezne zemlje. Općenito se propisuju odgovarajući prostori i veličina razrednih odjeljenja, nastavna sredstva i pomagala koja omogućuju vizualizaciju nastavnih sadržaja i sl. Potiče se korištenje suvremene računalne tehnologije te geografskih izvora kao što su satelitske i aerofoto snimke. Potiče se provođenje terenske nastave.

Savezni sustav ocjenjivanja u školstvu ima šest stupnjeva 1 – Sehr gut (vrlo dobro), 2 – Gut (dobro), 3 – Befriedigend (zadovoljavajuće), 4 – Ausreichend (dovoljno) 5 – Mangelhaft (manjkavo) i 6 – Ungenügend (nedovoljno).

Nastavnici kontinuirano ocjenjuju uspjeh učenika na temelju observacija na nastavi, učenikova usmenog, pismenog i praktičnog rada, domaćih zadaća i testova iz pojedinih predmeta.

Osvrt na plan i program nastave geografije u Hrvatskoj

Organizacija nastave geografije u Hrvatskoj slična je onim analiziranim europskim državama u kojima je nastava geografije organizirana kao integrirani predmet u nižim razredima osnovne škole te samostalni predmet u višim razredima osnovne škole, u strukovnim srednjim školama i gimnazijama.

²⁵ Tipičan primjer iz Baden-Württemberg (ukupno 8 sati u 6 razreda): 5., 6. i 7. razred imaju tjedno po 2 sata, 8. razred 1 sat, a 9. i 10. razred tjedno 0,5 sati nastave geografije. Sat traje 45 minuta. Bez obzira na tip škole, u pravilu u 5. i 6. razredu ukupno je tjedno 28 sati obveznih i obveznih izbornih predmeta, a od 7. do 10. razreda 30 sati tjedno. U slučaju petodnevnog radnog tjedna prosječno se predaje 188 dana na godinu.

U hrvatskom Planu i programu geografije za osnovnu školu propisani su tjedni fond sati, nastavni sadržaji i opći ciljevi. Hrvatskim nacionalnim obrazovnim standardom (HNOS-om) autonomija škola i nastavnika je, suprotno tendencijama u većini analiziranih europskih zemalja, još više ograničena. Uz propisane obvezne nastavne teme i izborne teme te predložen broj sati za obradu, ponavljanje, realizaciju izbornih tema i za provjeru znanja, za svaku nastavnu temu propisana su obrazovna postignuća, potrebno predznanje, ključni pojmovi, stručni nazivi i brožani podatci koje učenik mora usvojiti i upamtiti. Uz sadržaje koje treba ispustiti, navode se i pridodani sadržaji, zatim izborni sadržaji te primjeri korelacije. Za razliku od europskih kurikuluma, HNOS propisuje prijedloge za metodičku obradu, „dodatne ilustracije“, prijedloge za rad s učenicima/učenicama s posebnim odgojno-obrazovnim potrebama, odgojne i socijalizirajuće ciljeve i sadržaje nastave. Dok se u analiziranim kurikulumima velika pozornost posvećuje određivanju svrhe i ciljeva predmeta, učeničkih postignuća po razredima ili obrazovnim ciklusima, te kroskurikularnim temama, u Hrvatskoj to nije propisano niti Nastavnim planom i programom niti HNOS-om. U izradi Hrvatskog nacionalnog kurikuluma (HNAK-a) nužno je uzeti u obzir europska iskustva i hrvatsku obrazovnu tradiciju. Prije svega potrebno je jasno definirati opće ciljeve i krajnje ishode obrazovanja, zatim ciljeve nastavnih područja i nastavnih predmeta. U Hrvatskom nacionalnom kurikulumu geografija mora ostati obvezni i zasebni predmet tijekom najmanje četiri godine obrazovanja, s tjednom satnicom od najmanje 2 sata. Izborom kroskurikularnih tema potrebno je ostvariti horizontalnu korelaciju i integraciju nastavnih sadržaja kako bi učenici stekli cjelovito znanje i vještine korisne za život i cjeloživotno obrazovanje. Bez jasnog definiranja ciljeva obrazovanja u cjelini, bez prave korelacije među predmetima, bez kvalitetne evaluacije nastave i učeničkih postignuća, nije jasan smjer kojim kreće hrvatsko školstvo. Rasterećivanje učenika bez prethodno izvršenog kompetentnog mjerenja i ocjenjivanja stvarnog opterećenja ne dovodi do željenog rezultata već do opterećivanja učenika ocjenama.

Zaključak

U radu su analizirana osnovna obilježja kurikuluma geografije u 11 europskih država. Geografski sadržaju zastupljeni su u svih 11 država (Irska, Engleska, Škotska, Švedska, Finska, Norveška, Austrija, Mađarska, Slovenija, Njemačka, Nizozemska). Kurikulum geografije važan je segment školskog i nacionalnog kurikuluma za obvezno obrazovanje u svim proučavanim državama. Zbog određenih sličnosti u pristupu, analizirani kurikulumi grupirani su u tri skupine, dok su kurikulumi geografije u Njemačkoj i u Nizozemskoj dani zasebno. Prvu skupinu čine Švedska, Finska i Norveška, drugu Irska, Škotska i Engleska, a treću Austrija, Mađarska i Slovenija.

Naziv *Geografija* za nastavni predmet koristi se u Sloveniji, Njemačkoj, Nizozemskoj, Škotskoj, Engleskoj, Irskoj, Norveškoj, Švedskoj i Finskoj. U Mađarskoj se geografski sadržaji obrađuju u predmetu pod nazivom *Naša Zemlja i okoliš*, a u Austriji pod nazivom *Geografija i gospodarstvo*. U Norveškoj uz predmet *Geografija* postoji i predmet *Prirodna raznolikost* u kojemu se obrađuju geografski sadržaji. Kao samostalan ili integrirani predmet geografija je obvezan predmet u svim proučavanim kurikulumima, a predaje se u najmanje dva ciklusa (od 4 do 11 godina školovanja).

U 6 od 11 analiziranih europskih država (Austrija, Nizozemska, Engleska, Mađarska, Škotska i Slovenija) geografija je organizirana kao zaseban (samostalan) nastavni predmet. U prvom ciklusu obrazovanja geografija je najčešće integrirani predmet. U drugom ciklusu obveznog obrazovanja geografija je integrirani predmet u Švedskoj, Finskoj i Njemačkoj, dok se u višim ciklusima sluša kao zaseban predmet. Obrnuta je situacija u Irskoj, gdje je geografija zaseban (samostalan) predmet na razini *Primary school education*, dok se u *Post-primary education* (7., 8. i 9. razred) predaje zajedno sa poviješću kao jedan jedinstveni predmet.

Hrvatski geografi često ističu mostnu ulogu geografije u povezivanju prirodnih i društvenih znanosti. Potvrdu za tu tezu daje i ova komparativna analiza. U osam država geografija se nalazi i u prirodoslovnom i u društvenom kurikulumnom području (Slovenija, Norveška, Škotska, Austrija, Irska, Engleska, Nizozemska, Mađarska), u dvije države (Švedska i Njemačka) samo u društvenom području, a u jednoj državi (Finska) samo u prirodoslovnom području. Kurikulum Engleske posebno ističe ulogu geografije u povezivanju prirodoslovnog i društvenog područja.

U opisu predmeta proučavanih kurikulumuma naglašava se važnost geografije u proučavanju životnog prostora, uloga geografije u temeljnom obrazovanju, važnost aktualizacije te razvoj stavova i odgojnih vrijednosti potrebnih za preuzimanje aktivne uloge u široj društvenoj zajednici. U većini kurikulumuma ciljevi nastavnog predmeta grupirani su u tri područja: stjecanje znanja, razvijanje sposobnosti i vještina te razvijanje odgojnih vrijednosti. Sve države u svojim kurikulumima kao najvažnije ciljeve ističu stjecanje vještine razumijevanja i objašnjavanja geografskih procesa na lokalnoj, regionalnoj, nacionalnoj i globalnoj razini, usvajanje znanja o prirodno-geografskim i društveno-gospodarskim obilježjima svoje države, usvajanje znanja o prirodno-geografskim i društveno-geografskim pojavama i procesima na svjetskoj razini te razumijevanje njihovih međudnosa, razumijevanje načina na koji globalni procesi utječu na društvo, shvaćanje problema koji proizlaze iz nejednakog razvoja, stjecanje znanja te razvoj svijesti o važnosti zaštite prirode, racionalnom korištenju izvora energije te važnosti održivog razvoja i suradnje u zaštiti okoliša u Svijetu, upoznavanje s opasnostima neprimjerenog korištenja tehnologije na okoliš te upoznavanje posljedica takvih aktivnosti. Kurikulumi svih europskih država kao najvažnije odgoje vrijednosti ističu spoznaju važnosti nacionalnih manjina u pojedinom društvu te odb-

civanje predrasuda, prihvaćanje različitosti među narodima i kulturama te razvoj multikulturalnosti. Učenike se potiče na aktivno sudjelovanje u stjecanju znanja, razvoj kreativnog i kritičkog mišljenja, usvajanje znanstvenih metoda te razvoj radnih navika. Uz te ciljeve skandinavske države i Irska posebno naglašavaju potrebu poticanja učenika na aktivno sudjelovanje u životu lokalne zajednice, stvaranje aktivnog građanina te preuzimanje odgovornosti pri odlučivanju.

U svim državama poseban naglasak se stavlja na potrebu aktualizacije nastavnih sadržaja i primjenu raznovrsnih nastavnih metoda i oblika rada. Ističe se potreba poticanja učenika na različite oblike rada poput samostalnog rada i istraživanja, rada u parovima, rada u skupinama, diskusije, terenskog rada, projektna nastave, učenja kroz nastavu. Učenike se potiče na pripremu samostalnih prezentacija, izradu referata, postera, plakata, izradu projekata. Posebno se ističe potreba za korelacijom stečenih znanja iz geografije s ostalim nastavnim predmetima kako bi se kod učenika razvilo cjelovito znanje i razumijevanje.

Na temelju analiziranih dokumenata kurikuluma za obvezno obrazovanje u 11 europskih država satnicu nastave geografije nije bilo moguće točno definirati u svim državama. Razlog tome je organizacija nastave u pojedinim državama te činjenica da se u pojedinim državama satnica određuje za pojedine skupine predmeta dok je na školama da definiraju točnu satnicu svakog pojedinog predmeta iz te skupine. Tako npr. U Švedskoj Vlada propisuje samo minimalan broj sati za svaki predmet tijekom devetogodišnjeg obrazovanja te obrazovne ciljeve koji se moraju postići do kraja 5. i do kraja 9. godine obrazovanja. U Norveškoj je određen ukupan broj sati kurikularnog područja Društveni predmeti (Social studies), koje uključuje i geografiju: niža osnovna škola (1.-4. razreda) ukupno 190 sati, viša osnovna škola (5.-7. razred) 285 sati te niža srednja škola (8.-10. razred) 380 sati. U Irskoj Nacionalno vijeće daje preporuku o minimalnom broju sati za pojedini predmet. Najveća autonomija u odlučivanju dana je školama u Nizozemskoj gdje škole u okviru obveznog obrazovanja, kroz izradu godišnjeg operativnog plana, same odlučuju kolika satnica će se određenom predmetu dodijeliti. U Engleskoj broj sati geografije tjedno ili godišnje stvar je odluke nastavnika, bitno je samo da se teme tj. jedinice predviđene kurikulumom obrade do kraja određene faze (*Key Stages 1-3*). Slično je u Njemačkoj gdje u prvom ciklusu obrazovanja satnica po pojedinim predmetima nije jedinstveno definirana već predmeti moraju ostvariti zadane ciljeve. Kurikulum viših ciklusa obrazovanja također ne propisuje satnicu geografije već potrebne sadržaje koji se moraju obraditi. Po saveznoj zemlji određeno je minimum za društvenu skupinu predmeta u cjelini; minimalno 2-3 sata tjedno. U Škotskoj je u okviru osnovnoškolskog obrazovanja određeno 15 % satnice, a u sklopu nižeg srednjoškolskog obrazovanja (tijekom dvije godine) 30 % satnice od ukupne predviđene za prirodoslovno područje (koje uključuje i geografiju). Broj sati geografije tjedno i godišnje točno je određen u Austriji, Sloveniji i Mađarskoj.

I duljina nastavnog sata razlikuje se po pojedinim državama te prema ciklusu školovanja. U Njemačkoj i Norveškoj sat traje 45 minuta. U Irskoj u sklopu *Primary school education* školski sat traje 30 minuta. U okviru *Post-primary education – Junior cycle*, školski sat traje između 35 i 45 minuta. U Švedskoj 1 školski sat traje 60 minuta. Za ostale države trajanje školskog sata nije bilo moguće odrediti na temelju analiziranih dokumenata.

Izbor metoda, sredstava i organizacija nastave prepušteni su nastavnicima u Švedskoj i Sloveniji. Općenite preporuke navedene su u Finskoj, Norveškoj, Irskoj, Austriji i Mađarskoj. Metodičko-didaktičke smjernice nisu posebno istaknute u Škotskoj. U Engleskoj i Nizozemskoj se određuju na razini škole, a u Njemačkoj na razini savezne zemlje.

Velike su razlike među proučavanim državama u segmentu evaluacije. U nekim se kurikulumima ne govori o evaluaciji, u nekima su propisani stupnjevi ocjenjivanja, a u nekima su navedene samo opće upute.

LITERATURA: vidi popis literature u inačici članka na engleskom jeziku.